

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО • LITERARY STUDIES

УДК 821.161.2(71)-1.09

Ірина Ляшенко*ОСОБЛИВОСТІ ПЕЙЗАЖНОЇ ЛІРИКИ ЯРА СЛАВУТИЧА
(НА МАТЕРІАЛІ ЦИКЛУ «ХЕРСОНСЬКІ СОНЕТИ»)

У статті досліджуються особливості пейзажної лірики Яра Славутича у циклі «Херсонські сонети». Виявлено, що основним образом циклу є степ як ознака малої батьківщини ліричного героя. Вимальовується опозиція чужина – батьківщина, що є одним із провідних мотивів лірики Яра Славутича. У сонетному циклі чітко виокреслюються всі пори року, на що вказують рослинні та тваринні образи. Серед найбільш уживаних тропів поета при змалюванні пейзажу – метафора, епітети, персоніфікація, літота.

Ключові слова: пейзажна лірика, образ степу, мала батьківщина, художні тропи, жанр сонета.

Iryna Liashenko. Peculiarities of landscape lyrics by Yar Slavutych (based on the cycle «Kherson sonnets»)

This paper focuses on the peculiarities of landscape poetry by Yar Slavutych in the cycle "Kherson Sonnets". It is revealed that the main image of the cycle is the steppe as a sign of the lyrical hero's small motherland. In describing the steppe, Yar Slavutych achieves high expressiveness, artistic and emotional content through a whole system of key words-images, word-concepts that create a wonderful picture of the author's worldview and feelings. These words perform an important textual function, creating a major tone of the narrative. Thanks to them, images of Ukraine, the native land, and the boundless expanse of the steppe are created. The poet was able to psychologically convey his love for his native land, his native Kherson region. The cycle "Kherson Sonnets" closes with the image of the lyrical hero's journey into the unknown future. The opposition between a foreign country and motherland emerges, and this is one of the leading motifs of Yar Slavutych's lyrics.

The time in the cycle "Kherson Sonnets" is not clear. The seasons are clearly distinguished: spring - summer - autumn. In most of Yar Slavutych's sonnets from the cycle "Kherson Sonnets", attention is focused on one moment in the nature of the southern steppe, as if in a "freeze-frame". In the sonnet cycle, we meet the rich world of flora and fauna, which the poet personifies in his depiction.

An important place in the image system of the cycle "Kherson Sonnets" is held by images related to human life in the steppe - a field, a pond, a bee. The opposition between steppe and field is not clear, but it is evident. The steppe appears untouched, purely natural, while the field is cultivated by people, closer to Ukrainian villages.

In the sonnets by Yar Slavutych, the conceptuality of natural elements is clearly traced: the heavenly bodies, the earth, and water. The poet widely and skillfully uses many tropes (metaphors, metonymies, litanies, etc.). The image that combines the power of the elements of nature and at the same time is purely human is the image of a man - a man of work. One of the key images-symbols associated with the life of people in the steppe in the poetry of Yar Slavutych is the image of the path.

The distinctive means of the poetics of the "Kherson Sonnets" are the following: major language style, classical metrics, musical phrasing, metaphor, hyperbole, instantaneous perception of what is seen, and wide-ranging thought.

Keywords: landscape poetry, image of the steppe, small motherland, artistic tropes, sonnet genre.

Мотив степу є наскрізним для української пейзажної лірики, починаючи з

* Ірина Ляшенко, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та українознавства Українського державного університету науки і технологій (Дніпро, Україна); e-mail: ir4ik87@meta.ua.

фольклору. Особливого розвитку ця тема отримала у творчості поетів-романтиків XIX ст. У літературі XX ст. з'явилися письменники, яких справедливо називають поетами степу. Серед них варто назвати Ю. Яновського, О. Гончара, Т. Масенка та ін. На думку Г. Клочека, основні секрети зображення художньої картин степу полягають в «учудненні» їх деталей, незначній гіперболізації, завдяки чому вони сприймаються більш гостро та яскраво [Клочек 1999, с. 5]. Яр Славутич – досить помітна постать серед поетів, що оспівують свій рідний степовий край.

Творчість Яра Славутича є багатогранною, тому привертає увагу багатьох науковців. Серед них письменники й науковці з України (Л. Селіверстова, Н. Никулина, П. Сорока, В. Просалова, А. Корінь, Г. Гордасевич, Т. Назаренко, І. Немченко, І. Накашидзе (Ляшенко) та ін.) та діаспори (Я. Розумний, В. Державин та ін.). Вагоме значення у вивченні поезії Яра Славутича мають монографії П. Сороки «Поетичний світ Яра Славутича» [Сорока 1995], у якій детально простежується життєвий і творчий шлях поета, і Я. Розумного «Батьківщина в поезії Яра Славутича» [Розумний 2009], де простежується еволюція образу Батьківщини у різних часових вимірах. Серед останніх наукових праць про українського поета з Канади варто відзначити статтю Т. Яровенко «Творча еволюція Яра Славутича: синтез набутого і власного» [Яровенко 2017], у якій аналізуються літературно-мистецькі впливи на формування художньо-естетичних принципів письменника. У статті І. Накашидзе «Особливості римування сонетів Яра Славутича (на прикладі циклів «Херсонські сонети» та «Перше кохання»)» [Накашидзе 2021] аналізується специфіка римування сонетів названих циклів. Незважаючи на досить велику кількість досліджень творчості Яра Славутича, багато аспектів ще залишаються поза увагою літературознавців. Зокрема, і цикл «Херсонські сонети» не був предметом окремого дослідження з точки зору поетики та образотворення.

Провідна тема циклу «Херсонські сонети» – оспівування степів Херсонщини, які виступають основним образом. Яр Славутич – майстер поетичного пейзажу («Вечір», «Липнева ніч», «Удосвіта», «Лелеки», «Став», «Мариво», «Посуха» та інші). У циклі «Херсонські сонети» центральним є образ степу як ознака малої батьківщини, адже Яр Славутич родом із херсонського степу. У його сонетах образ степу уособлює образ України.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей пейзажної лірики Яра Славутича у поетичному циклі «Херсонські сонети». Насамперед виокремлюються основні художні образи та засоби їх змалювання.

Образ степу проходить через усю творчість Яра Славутича. Як зазначає Н. Сологуб, часте вживання лексеми «степ» у поезіях Яра Славутича дає підстави виділити окрему парадигму чи мікрополе «степ» [Сологуб 1999, с. 27]. «Часові характеристики, плин історії реалізуються у творах Яра Славутича саме макрополем «степ» [Сологуб 1999, с. 32]. Додамо, не «мікрополе», оскільки степ у поета розкривається в різні пори року, еволюціонує в часі та просторі. Повнота зображення цього образу найбільше забезпечується епітетами, що конкретизують історичне, географічне та психологічне сприйняття.

Як зазначає Т. Щерба, якої б теми не торкався митець, він завжди її розкриває через степовий «простір-світогляд». «Степ – це своєрідна призма, крізь яку він дивиться на навколишній світ. Степ – це мірило всього позитивного й негативного в його житті» [Щерба 2004, с. 58]. Сила родючої землі степу – це і сила ліричного героя. У змалюванні степу Яр Славутич досягає високої експресивності, художньо-емоційного наповнення завдяки цілій системі

ключових слів-образів, слів-концептів, які створюють чудову картину світосприйняття, світовідчуття автора. Ці слова виконують важливу текстотворчу функцію, створюють мажорний тон оповіді. Завдяки ним постають образи України, рідної землі, безмежного простору степу. Батьківщина уособлюється поетом в образі Херсонського краю, розлогого степу. Тут ключові слова *степ, край* підсилюють емоційний настрій ліричного героя. Експресивність цих слів виявляється в їх антропоморфізації.

Чільне місце серед «степового» поетичного доробку Яра Славутича посідає сонет «Степи Херсонщини», що відкриває цикл «Херсонські сонети». У першому чотиривірші акцентується тема мікробатьківщини, пам'яті про неї на чужині: *«Степи Херсонщини, поля питимі, / Соломоверхі клуні на току, / Розлогі верби в ранішньому димі, – / Вас не забуду на своїм віку!»* [Славутич 2004, с. 23]. Виокреслена в ньому характеристика степу, вибудована на пейзажних деталях, розгортається в наступній строфі. Ліричний герой вірша настільки близький до своєї землі, що неначе перебуває з нею в одному життєвому ритмі, а її сила одночасно є і його силою. Після заглибленого знайомства з цим природним ареалом ліричний герой заряджається позитивним емоційним станом гармонії, довершеності. Ці відчуття автор передає через влучні поетичні метафори: *«А рідну землю, що мене зростила»* [Славутич 2004, с. 23]; *«Несуть батьки журбу свою гірку»* [Славутич 2004, с. 23]. У заключних рядках поезії виникає мотив журби. Асоціативно в їх підтексті заковано думку про соціальні суперечності. Антитеза «краса-журба» окреслює мотив любові до батьківщини, що через так звану магію сонетного лаконізму досягає високої емоційної напруженості.

У сонеті «Степи Херсонщини» намічена опозиція чужина – Батьківщина. вона є автобіографічною, адже під час написання вірша Яр Славутич був змушений покинути рідні степи Херсонщини. У поетизації рідної землі виявилось мажорне світобачення із патріотичним настроєм. Ця опозиція плавно переходить у наступний сонет циклу – «Лелеки». Лелека повертається з далекого краю до рідної землі, де *«Гніздо чорніє кострубатим тілом»* [Славутич 2004, с. 23]. Яр Славутич показує зцілюючу силу батьківщини: лелека заморився на чужині, а після відпочинку вдома *«На повну міць заклекотав, як грім»* [Славутич 2004, с. 23]. Простір у сонеті «Лелеки» є цілком конкретним: чужий «африканський світ» – Єгипет та Херсонський степ України.

Сонет «Лелеки» містить тропи, які допомагають авторові передати фізичний та емоційний стан лелек. Наприклад, метафори: *«Спрагу пірамід (...) Іще тримає під крилом змарнілим»* [Славутич 2004, с. 23]; порівняння: *«На повну міць заклекотав, як грім, / Що десь лунав розгойдано здалека»* [Славутич 2004, с. 23]. Сам сонет є перифразом до назви. Слово «лелеки» вживається лише один раз в останньому терцеті.

Важливе місце у сонеті займає лексема «снага»: *«З'явилась подруга в живній сназі»* [Славутич 2004, с. 23]. Як зазначає А. Мойсеєнко, це слово «з'являється надзвичайно часто саме у творах Яра Славутича про рідний край чи в тих, де отча земля отримує образні ремінісценції» [Мойсеєнко 2002, с. 4]. Ця лексема несе на собі значення живильної сили. Тобто лелечина подруга з'явилась на рідній землі, отримавши з поверненням живильну силу, зрадівши поверненню. *«І стрепенувся радісний лелека, / На варту ставши на тонкій нозі»* [Славутич 2004, с. 23] – життя почало текти у звичному руслі. У сонеті «Лелеки» підсвідомо виникає паралель між лелеками та людьми. Як лелеки радіють поверненню на рідні терени, так само радіють і люди.

Опозиція чужина – Батьківщина зустрічається і у заключному сонеті циклу «Херсонські сонети» – «Станція Долинська». Він є своєрідним логічним завершенням всього циклу. Ліричний герой змушений покинути рідний степ. *«Надходив дощ, прозорий і крапчастий, / Поймали зливи поля широчінь»* [Славутич 2004, с. 29] – рідній землі гірко відпускати свого сина на чужину. Дощ перед дорогою, за народними прикметами, – свідчення того, що природа плаче за тим, хто від'їжджає. Отже, не тільки героєві сумно залишати рідні краї: природа також сумує з цього приводу. Вона плаче, провіщуючи хоч і щасливу дорогу і подальшу долю, але гірке життя далеко від домівки.

Цикл «Херсонські сонети» замикається образом дороги ліричного героя у невідоме майбутнє. По дорозі до міста він пересиджує грозу в курені на баштані. Після появи райдуги йде від сіл і хуторів: *«І я пішов у далеч від хатів, / Де здавна рід мій полем володів, / Життя нового мудрість переймати...»* [Славутич 2004, с. 29]. Образ паротягу у вірші постає символом початку нового дорослого життя далеко від батьківського краю. Зображуючи станцію, з якої бере початок нове життя ліричного героя, Яр Славутич використав порівняння та метонімію місця: *«...і станція, мов мати, / Мене малого випускала в світ»* [Славутич 2004, с. 29]. Метонімія дає змогу поетові виділити в зображуваному найбільш характерну рису та показати його глибоко і в яскравій формі. Автор вклав у цей сонет враження від свого від'їзду з Херсонщини: «Читач починає виразно помічати, що Славутичів герой автобіографічний» [Маляр 1978, с. 31].

Саме слово «Україна» не вживається в сонетах Яра Славутича. Але у «Херсонських сонетах» можна виділити образ України. Він є макрообразом, вміщує в собі мотив рідного краю, образ степу та його реалії.

Визначальним «секретом» художньої творчості Яра Славутича, втіленим у «Херсонських сонетах», є те, що поет зміг емоційно передати свою любов до рідної Херсонщини. Як зазначає Г. Клочек, це є цілком природним бажанням кожної чутливої особистості, яка схильна до самовираження [Клочек 1999, с. 9]. У віршах поет показав свою здатність естетизувати український степ, передав своє захоплення силою рідної землі.

Час у циклі «Херсонські сонети» неоднозначний. У перших сонетах – це весна: прилітають лелеки, знаменуючи пробудження природи від довгої зими. Потім літо, його ознака: спіють кавуни. У циклі окремо можна виділити підцикл, який змальовує одну липневу добу: вечір – ніч – ранок (сонети «Вечір» – «Липнева ніч» – «Удосвіта»). У сонеті «Посуха» описується жаркий спекотний літній день. Сонет «Гарманування» – опис жнивницької пори: кінець літа – початок осені. Заключний сонет – «Станція Долинська» – також змальовує початок осені. Отже, у циклі «Херсонські сонети» чітко окреслюються пори року: весна – літо – осінь.

У більшості сонетів Яра Славутича з циклу «Херсонські сонети», наче у «стоп-кадрі», зосереджено увагу на одному моменті в природі південного степу. Наприклад, у сонеті «Степи Херсонщини» – на ранковості південного степу, оповитого туманом. Його зображення викликає відповідне естетичне почуття. Такий прийом Г. Клочек порівнює із витвором живопису, що «випромінює» енергію [Клочек 1999, с. 14]. Варто зазначити, що прийом «стоп-кадру» характерний більше для японської та китайської поезії, ніж для європейської.

В. Просалова наголошує на важливості зорових образів у передачі відчуттів людини при відтворенні миттєвості у поезії Яра Славутича [Просалова 1998, с. 84]. Так, у сонеті «Вечір» через персоніфікацію та метафори, поєднані з кольористичними образами, створюється кольористична картина заходу сонця:

«Сріблестим росам ронить блискітки / І мимохідь розпалює пожежу / Над синім склом прозорої ріки» [Славутич 2004, с. 26]. Високої поетизації вечора поетові вдається досягти використанням різних тропів, серед яких: порівняння («Мов буйна повинь, половіє лан!» [Славутич 2004, с. 26]); літота («В густі жита, під мирними хмарками» [Славутич 2004, с. 26]); метафора («Де буде сон у тіні молодій / Морити очі тихими верхами» [Славутич 2004, с. 26], «Втопає сонце...» [Славутич 2004, с. 26]); персоніфікація («Виходить місяць, мов козак на стежку» [Славутич 2004, с. 26]).

У сонеті «Удосвіта» дано чудову картину сходу сонця. У цьому сонеті Яр Славутич використав епітети («На дальній обрій, світло-зеленастиий» [Славутич 2004, с. 27]), метафори («Яка глибока й синя вишина!» [Славутич 2004, с. 27]; «Жовтогарячі зеленіють зорі» [Славутич 2004, с. 27]), порівняння («...де легкі хмарки / Немов із золота ясного литі» [Славутич 2004, с. 27]), які слугують для посилення ефекту кольоровості сонета: привносять природні фарби сходу сонця. Такі тропи, як літота («Тікає мла у виярок мілкий» [Славутич 2004, с. 27]; «Світання навстріч, де легкі хмарки» [Славутич 2004, с. 27]), метафора («Дзюркоче жайворона спів лункий» [Славутич 2004, с. 27]; «Лани застигли в радісній покорі» [Славутич 2004, с. 27]; «Лани застигли в радісній покорі» [Славутич 2004, с. 27]) використані з метою не тільки конкретизації авторського уявлення про схід сонця, а й щоб передати емоційне ставлення ліричного героя до нього. Природа радіє новому дню. Разом з нею і ліричний герой.

Високою образною концентрацією відзначається сонет «Липнева ніч». У ньому міститься багато образних деталей: високі зорі, блакитна тиша, прохолодна вода, нічна заспокоєність стомленої за день осі, легке коливання стебла, зворушеного вусами коника, падіння зірки в нічному небі, багрянний схід сонця, вранішня свіжість «хлюпкого в балці джерела». Поет передає емоційний стан ліричного героя в умовах природного ареалу: він хоче йти «у даль, як місяць, навпростець / І на світанку вмитися росою», «упитись царини красою» [Славутич 2004, с. 26]. Емоційність, поетичність, увиразнення оповіді досягаються автором за допомогою використання різноманітних тропів: порівнянь («Йти б у даль, як місяць, навпростець» [Славутич 2004, с. 26]); метафори («Хай чує вухо, як пливе роса» [Славутич 2004, с. 26]; «Та не шумить ячмінь, мовчать проса» [Славутич 2004, с. 26]); метонімії («Щоби в душі Херсонщина жила» [Славутич 2004, с. 26]).

У сонеті «Липнева ніч» чітко окреслюється час зображуваного: тепла ясна літня ніч. Яр Славутич використав чудові поетичні образи осі та коника. Оса є трудівницею, яка стомилася за день. Вона постає символом невтомної праці: «Окрай дула, де стомлена оса, / Хай коник вусами стебло колише» [Славутич 2004, с. 26]. Ці комахи є символічними знаками (емблемами) українського степу. Одночасно вони виступають як хронотопічні ознаки.

Як зазначає Н. Сологуб, образ України асоціюється в Яра Славутича насамперед з природою, що підкреслюється вживанням назв з українською семантикою [Сологуб 1999, с. 21]. Батьківщина постає в символічних назвах рослин та тварин. Вони складають компоненти мікрополя «степ». У циклі «Херсонські сонети» зустрічаємо багатий світ фауни. Наприклад, у сонеті «Лелеки» центральним образом-символом, що уособлює Україну, вірність Батьківщині, є образ лелеки. У сонеті «Навесні» Яр Славутич перераховує тварин з побуту українського села: «Полює хитрий кіт за горобцями, / Горланить півень, кури на черві / Свої дзьоби наповнюють криві» [Славутич 2004, с. 24]. У змалюванні тваринних образів поет використовує персоніфікацію. Для передачі

ніжного ставлення до природи та посилення емоційності Яр Славутич використовує літоту: *«Жартують цуцики, по голові – / Один на одного із пазурцями!»* [Славутич 2004, с. 24]; *«Раптово бекнув слинявий бичок / І перекинув з пійлом шапличок»* [Славутич 2004, с. 24].

У сонеті «Став» центральним образом-символом постає коро́п – «володар» «царства голубого», який *«у сназі високий / Нуртує ставу непокірне дно!»* [Славутич 2004, с. 25]. У сонеті «Вечір» узагальненим образом-символом виступає образ птаха, що є уособленням небесної стихії, її володарем. Яр Славутич прямо не називає, що це за птах, але асоціативно виникають образи жайворонка чи лелеки як представників українського степу.

Важливе місце у системі образів циклу «Херсонські сонети» посідають образи, пов'язані з життям людини у степу – лан, ставок, бджола. Хоч нечітко, але вимальовується опозиція степ – лан. Степ виступає незайманим, суто природним, а лан – оброблений людьми, ближчий до українських сіл. Простежується поступовий перехід від зображення степу до зображення лану паралельно з лінією життя природи – життя та проблеми людини. Образи «вишник», «ставок», «соломоверхі клуні», хати, сади тощо створюють малюнок українського обійстя, яким з дитинства запам'ятав його Яр Славутич. Україна закарбувалась у пам'яті юного поета зі своїми полями, балками, ярами, ставками, річками, в описі яких часто присутні реалії людської цивілізації: *«А ген довкола, скільки зору впасти, / Поміло все: привабливість хатин, / Полів замріяних барвистий клин, / Де верх могили мерехтить синястий»* [Славутич 2004, с. 27]; *«А з-за городу, де багріє мак, / На пагорб кличе золотисте зерно / Важкими крилами старий вітряк»* [Славутич 2004, с. 28].

У сонеті «Кавуни» Яр Славутич, ставши знавцем сортів кавунів, апелює не тільки до зорових, а й до смакових рецепторів людини. Він майстерно метафорично описав скибку кавуна. Ліричний герой відчуває радість від споглядання скибки кавуна: *«Налитий сонцем, рябокорий плід, / Немов його створив картинописець»* [Славутич 2004, с. 25]. Образ кавуна виступає зв'язком степу і лану. Система знакових образів українського степу викликає яскраві картини в уяві та естетичні емоції через певну енергетичну силу, яку Яр Славутич вкладає у свої сонети. За Г. Ключеком, це є енергією тексту, що заряджається енергією самого поета, тобто глибиною й силою його думок і почуттів [Ключек 1999, с. 11].

У сонетах Яра Славутича виразно простежується концептуальність природних стихій: небесних світил, землі, води. М. Пентилюк говорить, що поезія Яра Славутича «ніби зіткана з променів сонця, що прогрівують кожну стеблину, кожний колосок, кожне деревце на безмежних просторах України» [Пентилюк 2003, с. 125]. Сонце у поета – символ світла і радості, тепла і родючості, доброти і ласки людської. Автор уводить образ «сонце» у різні контексти, де воно набуває індивідуально-авторського смислового наповнення, адже сонце і степ – нероздільні між собою поняття. Наприклад, у сонеті «Удосвіта» «сонце осяйне» постає як символ радісного пробудження землі, природи: *«Лани застигли в радісній покорі, / Готові стріти сонце осяйне»* [Славутич 2004, с. 27]. Картина світанку набуває срібних і золотих відтінків, які віщують кінець темної зоряної ночі та настання нового сонячного дня: *«Дзюркоче жайворона спів лункий / Світанню навстріч. Де легкі хмарки / Немов із золота ясного литі»* [Славутич 2004, с. 27].

Образ сонця в поезії Яра Славутича багатозначний. У сонеті «Кавуни» він символ родючості: *«Під сонцем спіють темні тумани»* [Славутич 2004, с. 25]. У

сонеті «Посуха», в якому відтворено картину спеки, образ сонця не є уособленням тепла та радості. Навпаки, сонце в цій поезії в уявленні ліричного героя постає як неблаганна стихія, що навіть «Жалюці пташини / Позатихали в сонячній імлі» [Славутич 2004, с. 28], жорстоким володарем неба, що приносить неймовірні страждання та шкоду всьому живому. У наступному сонеті «Гарманування» образ сонця контрастує із значенням, наданим йому в попередньому сонеті. Воно вже втілює у собі життєдайну силу.

Одним із центральних образів пейзажів у сонетному циклі «Херсонські сонети» є образ місяця. У сонеті «Липнева ніч» образ місяця за допомогою порівняння постає втіленням свободи, необмеженості у просторі: «*Йти б у даль, як місяць, навпростець*» [Славутич 2004, с. 26]. Місяць порівнюється із козаком у сонеті «Вечір»: «*Виходить місяць, мов козак на стежу*» [Славутич 2004, с. 26]. У прямому значенні як ознаменування закінчення дня образ місяця виступає в сонеті «Гарманування». Більшої експресивності поет досяг, використавши перифраз: «*Аж поки в небі світлий молодик / Не провістить хвилини дня останні*» [Славутич 2004, с. 28].

Картина мальовничої української природи постає в сонеті «Став». Міфологеми вода (став) – повітря (вітер) – земля (поле) введені автором у систему образів-значень, які передають гармонію світу («сонний очерет», «легкого вітру», «жадана прохолода», «поважний спокій», «тихої води»). Антитетичність ледь накреслюється, поет не заперечує спокою, лише поглиблює у терцетах вираз почуття ліричного героя – його любові до рідної землі, прагнення до гармонії: «*Прозоре лоно тихої води, / О як люблю я, вкраявши ходи, / Помилуватись на поважний спокій*» [Славутич 2004, с. 25]. Образ самого ставу є перифрастичним, адже пряму вказівку на нього автор подає лише у назві. Перифраз «*В незнане царство голубе вікно*» [Славутич 2004, с. 25] можна вважати засобом увиразнення поетичної мови сонета. В. Державин зазначає, що образ «голубого вікна» є «ілюзіоністичним» образом і виявом індивідуальної манери Яра Славутича [Державин 1978, с. 24].

Образом, який поєднує в собі силу стихій природи та водночас є суто людським, є образ людини – людини праці. Це у циклі «Херсонські сонети» образ діда ліричного героя. Справедливе твердження про те, що прототипом цього образу був дід самого Яра Славутича. У сонеті «Мариво» основою сюжету є згадка про діда поета. У першому чотиривірші в пам'яті ліричного героя спливають дитячі спогади: «*І каже дід, проходячи за тин: / "Святий Петро вигонить вівці пасти"*» [Славутич 2004, с. 27]. Святий Петро – головний апостол Христа, який був пастухом. Саме свято Петра і Павла припадає на пору жнив. Як зазначає Н. Сологуб, у тлумаченні фразеологізму «Святий Петро вигонить вівці пасти» переплелись церковний календар та народні уявлення, спостереження над природними умовами. Звідси тлумачення фразеологізму – мариво [Сологуб 1999, с. 29]. Пройшов час, діда вже немає у цьому світі. На це вказує метафора «*де верх могили мерехтить синясний*» [Славутич 2004, с. 27] та звертання-оклик «*О любий діду! Вас давно нема*» [Славутич 2004, с. 27]. Згадуючи улюбленого діда і «день на пасіці в дзвінкім саду», Яр Славутич наголошує на красі краєвидів: «*Поміло все: привабливість хатин, / Полів замріяних барвистий клин*» [Славутич 2004, с. 27].

Одним із ключових образів-символів, пов'язаних із життям людини у степу, у поезіях Яра Славутича є образ шляху. Він представлений таким синонімічним рядом: путь – шлях – стежа. Образ шляху є універсальним не лише в українській, але й у світовій літературі. У поетичному контексті Яра Славутича образ шляху,

на думку М. Пентилюка, є символом діяльності, спрямованої на самовдосконалення, самоаналіз, і супроводжується різними семантичними й емоційно-експресивними відтінками. [Пентилюк 2003, с. 126].

Лексема «путь» відзначається особливою експресивністю, набуває значення життєвого шляху, повернення на рідну землю. Лелека із сонета «Лелеки», «Скінчивши довгу путь, над рідним схилом / Проплив повільно і спустивсь між віт» [Славутич 2004, с. 23], повернувся з далекої Африки до рідного українського степу. Яр Славутич тут вдається до персоніфікації та перифразу.

На думку В. Просалової, сонет «Шляхи» займає дещо особливе місце у циклі «Херсонські сонети». У ньому домінує не опис, а лірико-філософський роздум, імпульс якому дають спогади про буремні роки боротьби за українську державність [Просалова 1998, с. 86]. Образ шляху в поетичній системі цього сонета – символ соборності України, який єднає не тільки людей, а й їхні помисли, мрії, думки про краще майбутнє: «Що тут звитязно рідними шляхами / В боях за волю, як меткий вірлюк, / Гасав – окрилений снаги словами – / На гніданові сотник Маланюк!» [Славутич 2004, с. 24]. У зверненні до образу поета та борця Євгена Маланюка немає нічого дивного. Як стверджує В. Просалова, для більшості поетів-емігрантів він був взірцем українського патріота з почуттям національного болю, гніву, спрямованого щодо колоніального становища та гноблення України [Просалова 1998, с. 86]. Образ Маланюка можна також вважати образом людини праці, хоч і не фізичної, праці на полях рідного краю.

Асоціативно образ людини праці виникає у сонеті «Гарманування», в якому описується період жнивварської роботи на полях. За допомогою мажорного мовостилі асоціативно прославляється невтомна праця жнивварів від того моменту, як зійде сонце, поки «в небі світлий молодик не провістить хвилини дня останні» [Славутич 2004, с. 28]. У цьому сонеті Яр Славутич майстерно використав метафору в характеристиці жнив: «Туркоче віялки моторний спів, / Пливе потік до бурих лантухів, / Зростає поряд ожеред ядерно» [Славутич 2004, с. 28]. У завершальному сонеті «Станція Долинська» також присутня атрибутика людської цивілізації: затишний курінь, хати, станція, паротяг.

Характерними засобами поезики «Херсонських сонетів» є такі: класична метрика, мажорний мовостиль, гіперболізація, метафоричність, широкомасштабність думки одномоментність сприйняття побаченого. Багато дослідників (зокрема Г. Клочек, Л. Селіверстова) виокремлюють у поезії Яра Славутича елементи неокласицизму, для якого притаманний ефект «стоп-кадру». А. Захарченко зазначає, що вже саме звернення до форми сонета свідчить про «неокласичний струмись у творчості Яра Славутича» [Захарченко 2006, с. 144].

Отже, основною темою циклу Яра Славутича «Херсонські сонети» є оспівування степів рідного краю. Головний образ – образ степу. Час неоднозначний: чітко виокреслюються пори року: весна – літо – осінь. У сонетному циклі зустрічаємо багатий світ флори та фауни, при зображенні яких поет вдається до персоніфікації. Вимальовуються опозиції чужина – Батьківщина, степ – лан. Виразно простежується концептуальність природних стихій: небесних світил, землі, води. Поет широко та майстерно вдається до вживання багатьох тропів (метафор, метонімії, літот тощо). Таким чином, Яр Славутич у циклі «Херсонські сонети» показав себе справжнім майстром пейзажної лірики.

ЛІТЕРАТУРА

- Державин, В. (1978). Поезія Яра Славутича. [У:] *Творчість Яра Славутича*. Едмонтон, с. 22-27.
- Захарченко, А. (2006). Велемовна муза Яра Славутича. [У:] *Дзвін*. № 2, с. 143-145.
- Клочек, Г. (1999). Поезія і поетика українського степу ранньої творчості Яра Славутича. [У:] *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство)*. XIX. Кіровоград, с. 3-15.
- Маляр, П. (1978). Емоція та раціо. [У:] *Творчість Яра Славутича*. Едмонтон: Славута, с. 28-40.
- Мойсеєнко, А. К. (2002). Віршовий текст як динамічна структура (із спостережень над поетикою Яра Славутича). [У:] *Мовознавство*. 2-3, с. 3-9.
- Накашидзе, І. (2021). Особливості римування сонетів Яра Славутича (на прикладі циклів «Херсонські сонети» та «Перше кохання»). [У:] *Науковий погляд у майбутнє*, 1(19-01), с. 139–144.
- Пентиліук, М. (2003). Ключові слова-експресми в поезіях Яра Славутича. [У:] *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон, 21, с. 123-128.
- Просалова, В. (1998). «Виваженим словом»: Сонети Яра Славутича. [У:] *Січеславський збірник: До 80-річчя Яра Славутича*. Дніпропетровськ, с. 84-93.
- Розумний, Я. (2009). *Батьківщина в поезії Яра Славутича*. Київ. 179 с.
- Славутич, Яр (2004). *Поєми та поезії: повне видання (1937-2004)*. Едмонтон. 650 с.
- Сологуб, Н. (1999). *Мовний портрет Яра Славутича*. Вінніпег. 152 с.
- Сорока, П. (1995). *Поетичний світ Яра Славутича*. Тернопіль. 178 с.
- Щерба, Т. (2004). Поетичний світ Яра Славутича. [У:] *Українська література в школі*. 9, с. 57-63.
- Яровенко, Т. С. (2017). Творча еволюція Яра Славутича: синтез набутого і власного. [У:] *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. XIII, с.112-118.

REFERENCES

- Derzhavyn, V. (1978). Poeziia Yara Slavutycha. [The poetry of Yar Slavutych]. [U:] *Tvorchist Yara Slavutycha*. Edmonton, s. 22-27.
- Zakharchenko, A. (2006). Velemovna muza Yara Slavutycha. [The eloquent muse of Yar Slavutych]. [U:] *Dzvin*. № 2, s. 143-145.
- Klochek, H. (1999). Poeziia i poetyka ukrainskoho stepu rannoi tvorchosti Yara Slavutycha. [Poetry and Poetics of the Ukrainian Steppe in the Early Works by Yar Slavutych]. [U:] *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky (literaturoznavstvo)*. XIX. Kirovohrad, s. 3-15.
- Maliar, P. (1978). Emotsio ta ratsio. [Emotion and ration]. [U:] *Tvorchist Yara Slavutycha*. Edmonton: Slavuta, s. 28-40.
- Moiseienko, A. K. (2002). Virshovyi tekst yak dynamichna struktura (iz sposterezhen nad poetykoiu Yara Slavutycha). [Poetic text as a dynamic structure (from observations on the poetry by Yar Slavutych)]. [U:] *Movoznavstvo*. 2-3, s. 3-9.
- Nakashydz, I. (2021). Osoblyvosti rymuvannia sonetiv Yara Slavutycha (na prykladi tsyklyv «Khersonski sonety» ta «Pershe kokhannia»). [Features of rhyming in Yar Slavutych's sonnets (on the example of the cycles "Kherson Sonnets" and "First Love")]. [U:] *Naukovyi pohliad u maibutnie*, 1(19-01), s. 139–144.
- Pentyliuk, M. (2003). Kliuchovi slova-ekspresemy v poeziiah Yara Slavutycha. [Key words-expressions in the poetry of Yar Slavutych]. [U:] *Pivdenniy arkhiv. Filolohichni nauky*. Kherson, 21, s. 123-128.
- Prosalova, V. (1998). «Vyvazhenym slovom»: Sonety Yara Slavutycha. ["With a balanced word": Sonnets by Yar Slavutych]. [U:] *Sichslavskiy zbirnyk: Do 80-richchia Yara Slavutycha*. Dnipropetrovsk, s. 84-93.
- Rozumnyi, Ya. (2009). *Batktivshchyna v poezii Yara Slavutycha*. [Motherland in the poetry by Yar Slavutych]. Kyiv. 179 s.
- Slavutych, Yar (2004). *Poemy ta poezii: povne vydannia (1937-2004)*. [Poems and Poetry: The Complete Edition (1937-2004)]. Edmonton. 650 s.
- Solohub, N. (1999). *Movnyi portret Yara Slavutycha*. [The linguistic portrait of Yar Slavutych]. Vinnipeh. 152 s.
- Soroka, P. (1995). *Poetychnyi svit Yara Slavutycha*. [The poetic world of Yar Slavutych]. Ternopil. 178 s.
- Shcherba, T. (2004). Poetychnyi svit Yara Slavutycha. [The poetic world of Yar Slavutych]. [U:] *Ukrainska literatura v shkoli*. 9, s. 57-63.
- Yarovenko, T. S. (2017). Tvorcha evoliutsiia Yara Slavutycha: syntezy nabutoho i vlasnoho. [Creative Evolution of Yar Slavutych: Synthesis of Acquired and Own]. [U:] *Naukovi zapysky*

Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Filolohichni nauky. XIII, s.112-118.

*Подано до редакції 24.04.2024 року
Прийнято до друку 14.05.2024 року*